

PROGRAM JAVNOG ZAGOVARANJA „POKRET POLET“

Konkurs za organizacije civilnog društva
„Zagovarači promena 2023“

Sadržaj

1. <u>O programu</u>	3
2. <u>Konkurs Zagovarači promena 2023</u>	4
2.1. <u>Ko može da se prijavi?</u>	5
2.2. <u>Koji je tematski okvir?</u>	6
2.3. <u>Koje aktivnosti mogu biti podržane?</u>	8
3. <u>Smernice za prijavu</u>	9
3.1. <u>Način selekcije i vremenski okvir</u>	9
3.2. <u>Uputstvo za popunjavanje budžeta</u>	11

1. O programu

Program javnog zagovaranja „Pokret Polet“ je kreiran sa namerom da unapredi i podrži proces reformi javnih politika u procesu priključivanja Evropskoj uniji tako što će pružiti **finansijsku i ekspertsku** podršku organizacijama civilnog društva da argumentovano zagovaraju za promene koje doprinose socio-ekonomskom razvoju.

U okviru konkursa „**Zagovarači promena**“ u 2023. godini, Trag fondacija će podržati **10 organizacija civilnog društva** u periodu od godinu dana da realizuju zagovaračke inicijative na teme koje se tiču socio-ekonomskog razvoja, i to pre svega u vezi sa razvojem socijalnih usluga, poštovanjem radnih prava i osnaživanjem socijalnih preduzeća. Pored finansijske podrške, organizacije će imati priliku da sarađuju sa **mladim istraživačima** – studentima i/ili postdiplomcima društvenih nauka koji će raditi na istraživanju i kreiranju predloga praktičnih politika koje se odnose na identifikovane probleme u lokalnoj zajednici. Više o samom programu možete pronaći na [sledećoj stranici](#).

Kroz saradnju, mladi istraživači će moći da bolje upoznaju rad organizacija civilnog društva i obogate svoje znanje o zagovaranju za bolje socijalne usluge, poštovanje radnih prava i osnaživanje socijalnih preduzeća. Sa druge strane, organizacije civilnog društva će dobiti neophodnu podršku za sprovođenje društvenih istraživanja koja su neophodna za adekvatno planiranje i sprovođenje zagovaračkih inicijativa zasnovanih na lokalnim potrebama.

Kroz program podrške organizacijama da zagovaraju za izmene lokalnih i nacionalnih javnih politika biće podržano ukupno 43 projekta u periodu od 2022. do 2024. godine. Svake godine, u okviru konkursa „**Zagovarači promena**“, Trag fondacija će podržati organizacije civilnog društva u periodu od godinu dana da realizuju svoje zagovaračke inicijative na teme koje se tiču socio-ekonomskog razvoja. Dodatno, u drugoj i trećoj godini, pored otvorenog konkursa „Zagovarači promena“, biće objavljena i dva zatvorena konkursa na koja će moći da se prijave dobitnici grantova iz prethodnih ciklusa. Na ovaj način, Trag fondacija omogućava organizacijama da dugoročnije zagovaraju za izmene javnih politika. Uspešni zagovarači kroz ovaj program mogu ostvariti podršku u maksimalnom iznosu od 33.000 evra u periodu do 30 meseci.

Paralelno sa konkursom za organizacije civilnog društva biće objavljen poziv za prijavu za stručnu praksu za mlade istraživače. U periodu od tri godine, kroz program stručne prakse u Trag fondaciji biće podržano ukupno 45 mladih ljudi, tj tačnije 15 mladih ljudi svake godine. Studenti i/ili postdiplomci društvenih nauka imaće priliku da unaprede svoja teorijska znanja i steknu praktično iskustvo u istraživanju javnih politika i kreiranju predloga za njihovo unapređenje. Kroz saradnju, mladi istraživači će moći da bolje upoznaju rad organizacija civilnog društva i obogate svoje znanje o zagovaranju za bolje socijalne usluge, poštovanje radnih prava i osnaživanje socijalnih preduzeća.

U okviru programa posebna pažnja je posvećena i povećanju vidljivosti socio-ekonomskih izazova na lokalnom i nacionalnom nivou, u cilju većeg uključivanja građana u procese donošenja odluka. Organizacije će dobiti i mentorsku podršku u oblasti komunikacija sa ciljem većeg uključivanja građana u zagovaračke inicijative i bolje saradnje medijima i drugim zainteresovanim stranama. Uspesi saradnje organizacija i mladih istraživača biće predstavljeni na godišnjim konferencijama, gde će uz medijsku podršku biti promovisane najbolje prakse, ali će se i skrenuti pažnja na izazove socio-ekonomskog razvoja u procesu EU integracija.

Program podrške javnom zagovaranju Pokret Polet finansira Evropska unija, a sprovodi Trag fondacija u partnerstvu sa Centrom za socijalnu politiku i u saradnji sa Koalicijom za razvoj solidarne ekonomije - KoRSE.

2. Konkurs za organizacije civilnog društva "Zagovarači promena" 2023. godine

Program podrške javnom zagovaranju ima za cilj da podrži organizacije civilnog društva koje se bave socio-ekonomskim pitanjima na lokalnom i/ili nacionalnom nivou da se uključe u politički dijalog sa predstavnicima izvršne vlasti i u taj proces dodatno uključe i građane.

Kako bi organizacije civilnog društva efektivno zagovarale za izmene nacionalnih i lokalnih javnih politika, Trag fondacija će pružiti raznovrstan koncept podrške koji uključuje finansijsku podršku, saradnju sa mladim istraživačima, obuke o javnom zagovaranju i ekspertsku podršku kroz mentorstva.

Inovacija ovog programa ogleda se u saradnji organizacija civilnog društva i mladih istraživača koji su **studenti i/ili postdiplomaci društvenih nauka koji će biti podrška za izradu predloga praktičnih politika na teme kojima se bave organizacije civilnog društva.** Paralelno sa konkursom za odabir najboljih zagovaračkih projekata biće realizovan konkurs za selekciju **15 mladih istraživača koji će biti resurs organizacijama za istraživanje javnih politika** i kreiranje preporuka. Svaka organizacija će raditi sa multidisciplinarnim timom mladih istraživača koji će biti zaduženi za desk istraživanje i kreiranje predloga praktične politike. Mladi istraživači biće anagažovani ukupno **devet meseci od početka projekta** u cilju kreiranja predloga praktične politike.

Program podrške obuhvata sledeće:

- **finansijsku podršku organizacijama civilnog društva** kroz dodelu donacija za sprovođenje kampanja javnog zagovaranja u iznosu do **15.000 EUR** za period od **12 meseci**;
- **trening za finansijsko i administrativno upravljanje projektima** i team bonding radionica gde će podržane organizacije dobiti instrukcije za finansijsko i narativno izveštavanje kao i smernice za vidljivost projekata. Događaj će biti i prilika da se organizacije umreže sa timovima mladih istraživača sa kojima će saradivati. Trening i team bonding radionica su planirani za novembar 2023. godine;
- **trening javnog zagovaranja i komunikacioni trening** u cilju unapređenja znanja i veština aktivista da bolje istraže lokalne javne politike, da kreiraju predloge za unapređenje i adekvatno predstave svoje rezultate relevantnim sagovornicima i donosiocima odluka, i kreiraju plan kampanje zagovaranja;
- **podršku istraživanju javnih politika** od strane **multidisciplinarnih timova** mladih istraživača koja obuhvata redovne mesečne sastanke vođene od strane Trag fondacije i tematskih mentora u cilju sprovođenja desk istraživanja i izrade predloga praktičnih politika;
- **ekspertsku mentorsku** podršku tokom trajanja implementacije projekta uz čiju podršku će organizacije razvijati plan javnog zagovaranja;
- **umrežavanje i promociju inicijativa** koja će biti organizovana kroz zajedničke obuke za podržane organizacije i mlade istraživače, kroz promociju konkretnih zagovaračkih aktivnosti sprovedenih tokom implementacije projekata, kao i u okviru završnog događaja u Beogradu, sa ciljem da šira javnost bude obaveštena o uspesima, ali i o izazovima sa kojima se susreću građani koji žele da učestvuju u kreiranju i praćenju nacionalnih i lokalnih javnih socio-ekonomskih politika.

Programska podrška koja se pruža organizacijama kroz obuke o finansijskom i administrativnom upravljanju projektima, javnom zagovaranju, komunikacioni trening, mentorstvo i saradnju sa timovima mladih istraživača su obavezni elementi podrške.

2.1 Ko može da se prijavi?

Organizacije civilnog društva koje žele da se prijave za navedeni program podrške javnom zagovaranju u zajednici neophodno je da ispune osnovne uslove za prijavu:

- **organizacija civilnog društva**, udruženje građanja, mreža organizacija, sindikat, fondacija ili zadužbina mora biti **registrovana pre 1. avgusta 2021.** godine u Agenciji za privredne registre Srbije;

- **sedište** organizacije civilnog društva mora biti na teritoriji lokalne samouprave (grad, opština) za koju se podnosi predlog projekta, osim u situacijama kada se zagovara na okružnom, regionalnom i/ili nacionalnom nivou. Ukoliko se prijavi mreža organizacija, organizacije članice mreže implementiraju kampanje u svojim lokalnim zajednicama i deluju na nacionalnom nivou;
- organizacija civilnog društva se može prijaviti samo sa **jednim predlogom projekta za jednu temu konkursa**:
 - 1) unapređenje kvaliteta i dostupnosti usluga socijalne zaštite radi poboljšanja položaja osetljivih grupa,
 - 2) unapređenje radnih prava i podsticaja zapošljavanju osetljivih grupa ili
 - 3) osnaživanje socijalnog preduzetništva i podsticanje inovacija socijalnih usluga

Napomena: Konkurs nije otvoren za državne institucije i jedinice lokalne samouprave, druga vladina tela, partijske i verske organizacije, kao ni za neformalne grupe.

2.2 Koji je tematski okvir konkursa?

Organizacije civilnog društva mogu se prijaviti za jednu od tri ključne teme konkursa:

1) Unapređenje kvaliteta i dostupnost usluga socijalne zaštite radi poboljšanja položaja osetljivih grupa.

Javno zagovaranje u cilju unapređenja kvaliteta i dostupnosti usluga socijalne zaštite odnosi se na to da lokalna samouprava ili nacionalne institucije unaprede javne politike i propise (zakoni, strategije, pravilnici, procedure, odluke i drugo), kao i njihovo sprovođenje, u cilju poboljšanja položaja osetljivih grupa. Ilustrativni primeri (ali ne i isključivi) su da organizacije civilnog društva zagovaraju da se određena usluga socijalne zaštite unapredi, poveća broj korisnika ili se opredeli više finansijskih sredstava iz budžeta lokalne samouprave za određenu uslugu. Zatim, organizacije mogu zagovarati da se uvede finansiranje usluge socijalne zaštite koja ne postoji na teritoriji određene lokalne samouprave, a na osnovu istraživanja je uočena potreba za tom uslugom. Inicijative javnog zagovaranja mogu biti usmerene i na donošenje određenih strateških dokumenata i/ili akcionih planova u oblasti socijalne zaštite. U okviru izveštaja o napretku za Srbiju (2022), u pregovaračkom poglavlju 19 (Socijalna politika i zapošljavanje) Evropska ističe da u Srbiji "kvalitet i obuhvat socijalnih usluga treba poboljšati, kao i ojačati mehanizme nadzora i regulacije, praćenje i evaluaciju."¹ Osim toga, Evropska komisija preporučila je Srbiji da "unapredi obuhvat i adekvatnost socijalnih davanja za ljude ispod praga siromaštva,

¹ European Commission (2022). Serbia 2022 Report

uključujući finansijsku socijalnu pomoć i dečiji dodatak, kao i da se pozabavi pitanjem visokog opterećenja centara za socijalni rad."²

2) Unapređenje radnih prava i podsticaj zapošljavanju osetljivih grupa

Organizacije civilnog društva imaju važnu ulogu u zagovaranju za primenu već definisanih lokalnih politika koje se tiču zapošljavanja, kao što su lokalne strategije i akcioni planovi zapošljavanja, rad lokalnih saveta za zapošljavanje, itd. Ilustrativni primeri okvira za delovanje organizacija civilnog društva (ali ne i isključivi) obuhvataju i nacionalne javne politike koje se tiču zapošljavanja, njihovo unapređenje i primenu kao što su Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine, Akcioni plan za period od 2021. do 2023. godine, kao i bolja primena zakona koji se tiču radnih prava poput Zakona o radu, Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o radnom angažovanju na određenim poslovima u skladu sa povećanim potrebama poslodavca, Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu i drugi. Zagovaračke aktivnosti organizacija mogu imati za cilj prikupljanje pritužbi koje se dostavljaju Povereniku za zaštitu ravnopravnosti, kao i sve druge zagovaračke aktivnosti koje dovode do unapređenja radnih prava i zapošljavanja osetljivih grupa.

Kada je reč o unapređenju politika iz oblasti radnih prava, organizacije mogu zagovarati kod institucija nadležnih za definisanje i sprovođenje politika inspekcijskog nadzora, kao što su Koordinaciona komisija za inspekcijski nadzor, Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, Inspektorat za rad, jedinice lokalne samouprave i dr. Zagovaračke inicijative za cilj mogu imati unapređenje i primenu postojećih propisa koji se tiču suzbijanja rada „na crno“, suzbijanja sive ekonomije, promociju kulture prevencije iz oblasti bezbednosti i zdravlja na radu, oblasti radnih odnosa za kategorije posebno osetljivih grupa zaposlenih poput propisa koji se tiču regulisanja materinske zaštite, dečijeg rada, rada osoba sa invaliditetom, prava na dostojanstven rad i slično.

3) Osnaživanje socijalnog preduzetništva i podsticanje inovacija socijalnih usluga

Početakom 2022. godine, usvojen je Zakon o socijalnom preduzetništvu koji ima za cilj da definiše pojam socijalne ekonomije i uslove za sticanje statusa socijalnog preduzeća. Ključno je da novi zakon predviđa status, a ne novu pravnu formu za socijalna preduzeća, bez obzira da li su registrovani kao preduzetnici, privredno društvo, fondacija, udruženje građana ili zadruga. Glavna odlika ovih preduzeća je da se osnivaju kao rezultat privatne inicijative s ciljem da ponude održiva rešenja za razvoj zajednica, kroz socijalne inovacije, inovativne proizvode u oblasti zaštite životne sredine i cirkularne ekonomije, socijalnog uključivanja i drugih oblasti održivog razvoja.

² European Commission (2022). Serbia 2022 Report

Organizacije civilnog društva mogu se prijaviti za zagovaranje da se podstakne razvoj socijalnih preduzuća na lokalnom nivou tako što će se kreirati stimulatívne lokalne politike koje podržavaju ovaj proces. Takođe, organizacije civilnog društva mogu se baviti promocijom socijalnog preduzetništva u svojim lokalnim zajednicama, jer se na ovaj način dugoročno zapošljavaju osetljive grupe, kao što su žrtve nasilja, beskućnici, povratnici sa odsluženja kazni, žene, osobe sa invaliditetom, deca sa teškoćama u razvoju i druge grupe.

2.3 Koje aktivnosti mogu biti podržane kroz projekat?

Projektom predložene aktivnosti mogu obuhvatati različite metode istraživanja javnih politika na lokalnu, izrade izveštaja o istraživanjima javnih politika, osmišljavanje i pokretanje zagovaračkih kampanja, kao i promovisanje promena koje želite da postignete u zajednici.

Istraživanja mogu uključivati pravnu i fiskalnu analizu, analizu lokalnih budžeta, komparativnu analizu najboljih praksi u regionu i EU, istraživanja javnog mnjenja, diskusije u fokus grupama i druge alate za analizu koji doprinose unapređenju javnih politika. Za sprovođenje istraživanja organizacije će imati podršku od multidisciplinarnih timova mladih istraživača.

Aktivnosti **javnog zagovaranja** uključuju učešće organizacija u javnim raspravama, organizovanje sastanaka sa predstavnicima vlasti, učešće u radnim grupama koje se bave temom zagovaranja u lokalnim zajednicama ili na nacionalnom nivou, kao i uključivanje građana u svim fazama projekta. Projektne aktivnosti bi trebalo da budu usmerene i na informisanje, edukaciju i uključivanje građana, jer bez građana bilo koja inicijativa javnog zagovaranja ne može imati legitimitet. Ilustrativni primeri (ali ne i isključivi) različitih metoda uključivanja građana jesu aktivnosti poput peticija, foruma u zajednici, regrutacije volontera, medijskih događaja, uličnih akcija, okruglih stolova, interaktivnih onlajn alata, kreativnih akcija poput performansa, teatra, oslikavanja javnih prostora i slično.

Aktivnosti **promocije istraživanja politike i preporuka** uključuju različita predstavljanja teme široj zajednici putem tradicionalnih i digitalnih medija, osmišljavanje kampanje na društvenim mrežama, organizaciju javnih događaja, učešće u različitim radionicama, seminarima i konferencijama za promovisanje javnog zagovaranja, pripremu promotivnih materijala kao što su publikacije, leci, bilbordi, infografici, poster, video, audio i drugi materijali.

3. Smernice za prijavu

U cilju prijavljivanja na konkurs za program podrške javnom zagovaranju, neophodno je da sve zainteresovane organizacije popune [onlajn prijavni formular](#), u okviru kog će priložiti i popunjen [okvirni budžet projekta](#). Onlajn prijavni formular sadrži sve instrukcije za popunjavanje. Word verziju formulara možete preuzeti [ovde](#) kako biste se bolje pripremili za popunjavanje onlajn formulara. Dodatno, ilustrativno uputstvo za popunjavanje budžeta nalazi se na samom kraju ovog dokumenta.

Za sve dodatne konsultacije i pitanja u vezi sa programom i prijavom na konkurs možete nas kontaktirati putem i-mejl adrese politike@tragfondacija.org, najkasnije do petka, 8. septembra 2023. do 12 časova.

Rok za podnošenje onlajn koncepta projekta je 12. septembar 2023. godine, do 23:59 časova.

3.1 Način selekcije projekata i vremenski okvir

Proces selekcije projekata realizovaće će se u tri faze sa ciljem da projekti započnu sprovođenje 1. novembra 2023 godine.

U prvoj fazi selekcije projekata, Trag fondacija će obaviti procenu svih pristiglih prijava projekata prema sledećim **administrativnim kriterijumima**:

- onlajn formular je popunjen u celosti, u skladu sa uputstvima iz poziva (uključujući budžet u MS Excel-u);
- onlajn formular je podnet u traženom roku – **najkasnije do 23:59 časova, 12. septembra 2023. godine**;
- podnosilac projekta je pravno lice - organizacija civilnog društva, udruženje građana, sindikat, fondacija ili zadužbina - koje je registrovano u Agenciji za privredne registre pre 1. avgusta 2021. godine;

i osnovnim **programskim kriterijumima**:

- projekat je usmeren na javno zagovaranje, uključujući istraživanje lokalnih i/ili nacionalnih javnih politika i predlaganje rešenja za unapređenje uz aktivno učešće građana i
- predložene aktivnosti projekta se uklapaju u jednu tematsku oblast konkursa.

U drugoj fazi selekcija projekata, Trag fondacija će angažovati nezavisnu grupu ocenjivača, sastavljenu od stručnih spoljnih saradnika Trag fondacije, koji će obaviti procenu kvaliteta predloga projekata. Nezavisni ocenjivači na osnovu sledećih kriterijuma će predložiti **15 organizacija** da razviju kompletni predlog projekta i pohađaju trening o osnovama javnog

zagovaranja i modeliranju projekata radi unapređenja predloga projekata. Kvalitativni kriterijumi za selekciju predloga projekata su sledeći:

- problem je relevantan za lokalnu zajednicu ili za određenu marginalizovanu grupu građana na nacionalnom nivou: predlog projekta je usmeren na rešavanje pitanja od interesa za građane na teritoriji grada ili opštine na čijoj teritoriji organizacija civilnog društva deluje ili za rešavanje problema određene marginalizovane grupe na nacionalnom nivou;
- u predlogu je jasno objašnjen problem kojim se projekat bavi i rešenje problema do koga će se doći podržavanjem konkretnog projekta;
- opšti i specifični ciljevi projekta su jasni i realistični za period od 12 meseci;
- načini uključivanja građana su konkretni, sveobuhvatni i inovativni, građani imaju aktivnu ulogu u realizaciji projekta;
- kampanja informisanja je usmerena ka različitim ciljnim grupama na različite načine i putem različitih kanala komunikacija;
- realna procena troškova za budžet u skladu sa predloženim aktivnostima;
- podnosilac projekta ima prethodno iskustvo u oblasti javnog zagovaranja (navesti primer/e relevantnih prethodnih projekata).

U trećoj, finalnoj fazi selekcije projekata, predstavnici **15 organizacija** će imati priliku da pohađaju trening za unapređenje predloga projekata i da na osnovu toga finaliziraju svoje predloge projekata. Onlajn trening u trajanju od dva dana o osnovama javnog zagovaranja i modeliranju projekata biće organizovan za predstavnike selektovanih organizacija krajem septembra 2023. godine.

Nakon održanog treninga, unapređene predloge projekata organizacije će dostaviti u onlajn formatu **u toku sredine oktobra 2023. godine.**

Nezavisna grupa eksperata proceniće finalne predloge projekata i **izabрати 10 projekta koji dobijaju podršku** na osnovu sledećih kriterijuma:

- problem je rešiv na lokalnom i/ili na nacionalnom nivou: specifičan cilj projekta mora biti realističan, dostižan, merljiv i postavljen u određenom vremenskom periodu;
- u predlogu projekta postoji jasna veza između ciljeva, očekivanih rezultata i aktivnosti projekta;
- projektni predlog uključuje izradu istraživanja relevantnih javnih lokalnih i nacionalnih politika za rešavanje problema za koji se zalaže, kao i predloge za unapređenje praktičnih politika;
- predlogom projekta su precizno identifikovane i relevantne institucije/donosioци odluka zaduženi za rešavanje problema za koji se zagovara;

- predlog projekta predviđa različite načine uključivanja građana u svim fazama projekta, pri planiranju i sprovođenju aktivnosti;
- projektom su obuhvaćene promotivne aktivnosti koje uključuju širu javnost kao što su predstavnici medija, drugih organizacija i institucija u cilju zagovaranja za izmene politika;
- predloženi budžet projekta je u skladu sa navedenim aktivnostima, a troškovi su realistični u odnosu na cilj koji projektom želite da postignete;
- predložena organizacija ima iskustva u sprovođenju sličnih projekata, kao i adekvatne resurse za implementaciju.

3.2 Uputstvo za popunjavanje budžeta

Formu budžeta koju treba da popunite za potrebe ovog konkursa možete skinuti sa sledećeg [linka](#). Pri popunjavanju forme budžeta neophodno je voditi računa o sledećim ključnim ograničenjima.

- maksimalni iznos budžeta projekta ne sme prelaziti **15.000,00 evra za 12 meseci trajanja projekta**;
- **ukupni iznos bruto honorara** osoba koje su angažovane na projektu **ne sme biti viši od 30%** od vrednosti doprinosa Trag fondacije;
- troškovi **komunikacija i vidljivosti** projekta se **moraju uključiti u minimalnom iznosu od 10%** od vrednosti doprinosa Trag fondacije;
- **operativni troškovi** (troškovi iznajmljivanja prostora, troškovi telefonskih računa i računa za internet, troškovi nabavke kancelarijskog materijala, knjigovodstvene usluge i slično) ne smeju biti viši od **10%** doprinosa Trag fondacije;
- doprinos drugih donatora nije uslov za podnošenje predloga projekta.

U prvoj fazi selekcije, uz slanje koncept note podnosi se **okviran budžet** i primer možete skinuti putem sledećeg [linka](#). U drugoj fazi selekcije podnosi detaljniji budžet koji uključuje specifikacije opisa troškova i način kako se izračunao iskazani iznos (jedinica mere x visina troška) za svaku budžetsku stavku.

Sledeći troškovi se smatraju neprihvatljivim:

- troškovi koji su nastali pre zvaničnog početka projekta, uključujući i one u vezi sa pripremom predloga projekta;
- plaćanja za robu ili usluge povezane sa radovima ili aktivnostima koje su već finansirane iz drugih izvora, sredstvima Evropske unije (odnosno EDF donacije);
- troškovi kojima se finansiraju aktivnosti koje izazivaju diskriminaciju prema bilo kojoj grupi na osnovu godina, roda, prelaska na drugi posao, invaliditeta, rase, nacionalne pripadnosti, pola i seksualne orijentacije, trudnoće i materinstva, religije ili uverenja; aktivnosti koje krše pravila zakonodavstva Republike Srbije i Evropske unije;
- troškovi PDV-a, akciza i drugih posebnih poreza na potrošnju, ili bilo koji drugi sličan porez, carine ili naknade sa istim dejstvom, troškovi provizije bankama, kao i administrativne kazne, prekršajne kazne, druge novčane kazne, penali i povezani pravni troškovi;
- dugovanja iz prethodnog ili tekućeg perioda, nenaplaćena potraživanja od trećih lica, rezervisanja za gubitke ili potencijalne buduće obaveze; plaćanja kredita za treća lica; plaćanja u vezi sa nepravедnim otpuštanjem sa posla i povezani pravni troškovi, troškovi zarada za službenike institucija nacionalne administracije;
- finansiranje terorizma ili druge zloupotrebe sredstava, nadoknada sredstava koja su izgubljena zbog prevare, korupcije, mita ili krađe; nepredviđene situacije i premije osiguranja; pokloni;
- inflacija i kursne razlike.